

PAPER DETAILS

TITLE: Kazakistan Cumhuriyetinde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu

AUTHORS: Mahmut BÜLBÜL

PAGES: 39-75

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1121373>

Kazakistan Cumhuriyetinde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu

Mahmut Bülbul*

1. Genel Olarak

Kazakistan, 46-56 kuzeybatı enlemleri arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 2.717.300 km²'dir. Nüfusu 15.15 milyondur. Nüfusunun %57.7'sini Kazak Türkleri oluşturmaktadır. Kazak adı, mert, yiğit ve cesur anlamına gelmektedir.¹ Kazak ismi, Türklerin bir boyunun adı olarak 15. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır.² Ülkenin resmi dili Kazakça³ ve başkenti Astana'dır. Kazakistan'ın kuzeyinde ve batısında Rusya Federasyonu, doğusunda Çin, güneyinde Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Hazar Denizi yer almaktadır. Kazakistan toprakları batıdan doğuya doğru yükselme eğilimi göstermektedir. Ülkenin güneyinde Aral Gölü bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik yaşamında devlet sektörü ağırlığını korumakta (% 90), özel sektörde ise % 10 bir pay bulunmaktadır. Bağımsızlığın kazanılmasından itibaren Kazak yönetimi özelleştirmeyi önemsemiş, mülkiyet ve serbest pazar ekonomisine girmeye başlamış ve günümüzde ileri boyutlar ulaşmıştır. Türk Cumhuriyetleri

* TBMM, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, Yasama Uzmanı.

E-posta: mahmut.bulbul@tbmm.gov.tr

¹ Anıl Çeçen, Türk Devletleri, 3. baskı, Ankara, 2006, s. 511.

² Saadettin Gömeç, Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, 3. baskı, Ankara, 2006, s. 71.

³ Eylül 1989 yılına kadar ülkenin resmi dili Rusça'ydı.

içerisinde en zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Kazakistan, Türk dünyasının en önemli ülkelerinden biridir.⁴ Bağımsızlığından bu yana Kazakistan diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden nispeten daha başarılı bir siyasi ve ekonomik çizgi izlemiştir.⁵

Kazakistan devlet olarak kurulduğunda ülkedeki Kazak nüfusu yeterli seviyede değildi.⁶ Bu yıllarda Kazakistan nüfusunun % 53.40'ı Kazak, % 31'i Rus, % 3'ü Alman, % 3.66'sı Ukraynalı ve geriye kalanlar ise yaklaşık yüz yirmiyeye yakın değişik etnik gruplardan oluşmaktadır. 1993 yılından itibaren ülkede bir kazaklaştırma politikası güdülmeye başlanmıştır. Bunun en önemli göstergesi bazı istisnalar dışında üst düzey tüm görevlere Kazakların getirilmeye başlanmasıdır.⁷ Kazakistan'da Cumhurbaşkanı ve milletvekili adaylarının Kazakçayı çok iyi konuşması gerekmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 25 Ekim 1990 yılında egemenliğini, 16 Aralık 1991 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde yer alan Kazakistan Cumhuriyeti bazı uluslar arası kuruluşlara üye, kalkınmakta olan bir Türk Devletidir.⁸

Bir ülkede devletin hukuksal temel düzeni olarak toplumsal yaşamın ana sorunlarını çözümleyen, toplumun en önemli görevlerini tek elden ve uzun süreli olarak düzenleyen, toplumdaki uyuşmazlıkları çözebilecek yöntemi belirleyen ve devlet organları arasındaki yapısal dengeyi belirleyen temel ölçüt anayasadır. Anayasa, özel koşullar altında meydana gelen, devletin egemenliğine ve değer düzenine ilişkin temel ilkeleri ve devletin vatandaşları ile

⁴ Kazakistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1998, s. 9.

⁵ Ülkede ekonomi ciddi bir artış göstermektedir. Ekonomideki büyüme, 2005'de % 9,4 ve 2006'da % 10.6 olmuştur. Özelleştirme ve ekonominin serbest rekabet ortamının yaygınlaşmasında çok önemli bir mesafe alınmıştır. Rakamlardaki zenginlik halka ve sokaklara yansımaya başlamıştır. Elbette bu başarıda zengin enerji kaynaklarının rolü yanı sıra ülke yönetimindeki gerçekçi ve dengeleri gözetken akılcı yaklaşımın rolü büyük gözükmektedir.

⁶ SARAY'a göre, ülkede Kazak nüfusunun yeterli olmasının sebebi, 1926-1941 yılları arasında Kolhozlaşmanın sebep olduğu göç ve ölüm ile Rusların buraya Rus göçmen iskan etmeleri ve diğer milletler için bir çeşit sürgün yeri olarak kullanılmasıdır. (Mehmet Saray, Kazak Türkleri Tarihi-Kazakların Uyanışı, İstanbul, 1993, s. 10.)

⁷ Meryem Kırımlı, "Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ya da Bağımsız Kazakistan'ın Yeni Stratejisi", Avrasya Etüdleri, C. 2, S. 2, 1995, s. 3.

⁸ Kazakistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1998, s. 9.

olan ilişkilerini tek elden düzenleyen, zor koşullar altında değiştirilebilen en yüksek dereceli hukuk kuralları sistemi olarak tanımlanmaktadır.⁹ 1991-1993 yılları arasında Kazakistan'da parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin bazı özelliklerini kapsayacak bir idari yönetim sistemi uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak ülkedeki siyasi gelişmelerin seyri yeni bir anayasa yapılmasını gerekli kılmıştır. 30 Ağustos 1995 tarihinde yapılan referandumla yeni Anayasa % 89 lehte oy ile kabul edilmiştir. Bu yeni Anayasa, demokratik, laik ve üniter devlet yapısı, Senato ve Millet Meclisinden oluşacak iki kanatlı parlamento, güçlü bir başkanlık sistemi ve Başbakanın Cumhurbaşkanı tarafından parlamentonun onayı alınarak atanmasını öngörmektedir. Devletin başı Cumhurbaşkanı'dır. Yasama, yürütme ve yargı temel güçlerinin ayrılığı prensibi kabul edilmiş ve uygulanmaktadır.¹⁰

Ülke batılı bir liberal demokrasi olma yolunda kontrollü geçiş sürecini başarıyla devam ettirmektedir.¹¹ Kabul edilen anayasa değişiklikleri, Kazakistan siyasal hayatının gelişmesi ve niteliksel olarak iyileşmesine güçlü bir hareket kazandırmıştır. Anayasal reformlar, Kazakistan tarihinde yeni dönemin başlangıcının alameti olmuştur.

Günümüzde ülkenin, ekonomik ve siyasi reform sürecini tamamlayarak, geçiş döneminden çıkmaya başladığını söyleyebiliriz.¹² Ancak batılı anlamda siyasal bir demokrasinin yerleşiyor olduğunu söyleyebilmek için zamana ihtiyaç olduğu görünmektedir.

Ülkenin hızla zenginleşmesi, Kazak halkının ekonomik ve sosyal koşullarının iyileşmesi, toplumun siyasi reflekslerini zayıflatmakta; hatta büyük

⁹ Zafer Gören, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 1999, s. 1.

¹⁰ BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı: Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1993, s. 66.

¹¹ Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan sivil darbeler çoğu ülkede olduğu gibi Kazakistan'da da demokratikleşme adımını hızlandırmıştır. (EKİCİ, Gökçen: "Orta Asya'da Darbe Rüzgarı ve Kazakistan'ın Durumu", Stratejik Analiz, C. 6, Sayı 62, Haziran 2005, s. 5.)

¹² Yerbulat Seylehanov, "Kazakistan Yeni Gelişme Aşamasında"
http://www.barendergisi.com/news_detail.php?id=7425 (Erişim Tarihi: 9.3.2008)

oranda ortadan kaldırmaktadır. Bu durum yönetimde demokrasi anlayışının tam olarak yerleşmesine engel olmaktadır.¹³

Bu çalışmamızda Kazakistan'ın yasama ve yürütme fonksiyonları incelenmiştir. İnceleme sırasında temel norm olan anayasa esas alınmış ve diğer normlara çok fazla girilmemiştir.

2. Kazakistan'da Yürütme

Otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş süreci, yeni kurulan devletler için siyasi, sosyal ve ekonomik üst üste zorlu bir süreç yaşanmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan Kazakistan'ın da karşılaştığı sorunlar bu bakımdan dikkate değer niteliktedir. Kazakistan Anayasasının en önemli özelliklerinden birisi “güçlü yürütme” ilkesinden hareket etmiş olmasıdır. Ülkenin başkanlık sistemi olduğu Anayasanın 2. maddesinde açık bir şekilde gösterilmektedir. Ancak kuvvetler ayrılığı ilkesinin kesin çizgilerle ayrıldığı başkanlık hükümet sistemi ile Kazakistan da uygulanan yönetim sistemi bazı farklılıklar taşımaktadır.

Belirli bir sistemin belirli bir topluma uygunluğu ancak ve ancak o toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına tekabül etmesi ve uluslararası sistem içinde o toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ile ölçülebilir. Aslında hiçbir sistemin diğeri üzerinde kural olarak bir üstünlüğü yoktur. Sistemin üstünlüğü ve uygunluğu toplumdan topluma değişen bir durumdur.¹⁴

2.1. Başkanlık Hükümet Sistemi

Başkanlık hükümet sistemi kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulandığı en önemli yönetim sistemidir. Bu sistemin temel özelliği demokrasi ile kişisel

¹³ “Kazakistan bugün Rusya ile özdeşleştirilen “yönetilebilir demokrasi” anlayışının en sıkı takipçisi olarak görülebilir.” (EKİCİ, Gökçen: “Kazakistan Seçimleri Refom Beklentilerini Arttırdı”, Stratejik Analiz, Eylül 2007, s. 21.)

¹⁴ Atilla Özer, Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim, Ankara, 2002, s. 108-109.

iktidarın birleştirilmesidir.¹⁵ Bir hükümet sistemine başkanlık sistemi diyebil-
memiz için bazı şartları taşımak zorundadır. Bu şartları aşağıdaki şekilde ifade
edebiliriz.¹⁶

a) Başkan, halk tarafından doğrudan veya dolaylı olarak seçilmektedir.

b) Kuvvetler ayrılığı belirgin bir şekilde vardır. Kuvvetleri oluşturan or-
ganlar birbirine müdahale edemezler. Aralarında denge unsuru vardır.

c) Hükümet üyeleri başkan tarafından seçilir, atanır veya azledilir. Üye-
ler doğrudan başkana karşı sorumludurlar. Parlamento üyeliği ile bakanlık
aynı kişide birleşemez.

d) Devlet Başkanı ve Hükümet Başkanı aynı kişide birleşir.

e) Başkanın kuvvetlerden biri olan yasamayı feshetme yetkisi yoktur.

Bu temel şartları taşıyan ülkeleri klasik başkanlık sistemi olarak tanımla-
yabiliriz. Ancak vurgulanması gereken en önemli nokta yapının tam ve de-
mokratik bir şekilde uygulanmasıdır. Bu sistemin tamamen kendisine özgü
şartları olan Amerika Birleşik Devletleri dışında istikrarlı bir demokrasi yarat-
tığı düşünülmemektedir. Aksine, tüm yürütme gücünün başkanın elinde
toplanması, demokratik denge unsurlarının yeterince güçlü olmadığı toplum-
larda kolayca kişisel yönetime yol açabilmektedir.¹⁷

2.2. Kazakistan Hükümet Sistemi

Kazakistan Anayasasında düzenlenen yürütme organı kaynağını başkan-
lık rejiminden almaktadır. Anayasanın 2. maddesinde ülkenin yönetim siste-
minin başkanlık sistemi olduğu açıkça belirtilmektedir. Ancak Kazakistan
Anayasası incelendiğinde Cumhurbaşkanı'nın başkanlık sistemindeki başkan-
dan ziyade daha geniş yetkilerle donatılmış olduğu hemen dikkat çekmekte-
dir.

¹⁵ Atilla Özer, Anayasa Hukuku Genel İlkeler, Geliştirilmiş 2.bası, Ankara, 2005, s.157.

¹⁶ Atilla Özer, (2005), s. 162-163.

¹⁷ Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 10. Bası, 2005, s. 298.

Ülkedeki yönetim sisteminin bu bakımdan tam anlamıyla başkanlık rejimi olduğunu söylemek imkansızdır. En önemli gerekçe örnekleri ise, Cumhurbaşkanıya tanınan parlamentoyu feshetme yetkisi ve yasama yetkisinin bir yıllık süreyle devri düzenlemeleridir. Bu durum başkanlık rejiminden kopuşu sergilemektedir. Aslında bu düzenlemeler otoriter devlet düzeni anlayışından demokrasiye geçiş sürecini yaşayan ülkelerde, güçlü ve istikrarlı yürütme, darbelerin önlenmesi ve demokrasinin işletilebilmesi açısından zorunluluk gibi görünmektedir.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev devletin başkanlık sistemine geçişini geniş bir çerçevede izah etmiştir. “Nazarbayev’e göre;

— Oluşturulan başkanlık sistemi ile “yabancı diktatörlüğe” tabi olmaktan kurtulunmuştur,

— İçişlerine ve ekonomiye müdahale engellenmiştir,

— Üstelik başkanlık sisteminde önce içişlerinin üzerinde idarenin gücünün belirsizliği dikkate alındığında, oluşan kurumlara merkez emrivakisini ve gizli otoriteyi önlemiştir,

— Cumhuriyetler arası ekonomik işbirliğinin gelişmesine başkanların olumlu etki yapacağı belirtilmiştir.”¹⁸ Bu gerekçeleri ülkenin o günkü şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip, nüfusunun yarısına yakınının farklı etnik kimliklere mensup olan bir ülke, üniter ve istikrarlı bir devlet oluşturması için güçlü bir başkanlık modeline ihtiyaç duyulabilir.

2007 yılında önerilen ve ardından Kazakistan Parlamentosu’nda kabul edilen Anayasa reformu paketi, hiç şüphesiz, ülkenin siyasi hayatında önemli yer işgal etmiştir. Devlet Başkanı N. Nazarbayev, 16 Mayıs 2007 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası üzerinde değişiklik ve eklemeler yapılması için parlamentodaki milletvekillerine bir öneride bulunmuştur. Bu öneri üzerine 18 Mayıs 2007’de ise ilgili değişikliklere ilişkin tasarı hazırlanarak parlamentoya sunulmuştur. Parlamentoda yapılan oylama sonucunda ezici bir

¹⁸ Bahtiyar Tagayev, Kazakistan’da Yasama ve Yürütme Erki, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2004, s. 47-48.

çoğunlukla değişiklikler kabul edilmiştir. Bu anayasa değişiklikleri 21 Mayıs 2007 tarihinde onaylanmıştır.¹⁹ Devrim niteliği taşıyan bu reform paketi ile ilgili olarak Devlet Başkanı N. Nazarbayev konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Bu Anayasa değişiklikleriyle, yönetim sistemimiz Başkanlık Tipi Cumhuriyet olarak devam etmekle birlikte, parlamentonun yetkilerinin kapsamlı bir şekilde genişletmesine yönelik çalışmalar yapılmasını öneriyorum. Bu değişiklik, bizi başkanlık tipi cumhuriyet modelinden başkanlık-parlamentar tipi bir yönetim modeline taşıyacaktır.²⁰

demıştır. Bu değişiklikler ile parlamentonun ve hükümetin ülkenin siyasi hayatındaki rolü biraz daha artırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kazakistan da yürütme organını Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu oluşturmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanı yürütme üzerinde önemli denebilecek yetkileri bulunmaktadır.

2.3. Cumhurbaşkanı

Kazakistan Cumhurbaşkanı devletin en üst görevlisi olup iç ve dış siyasetinin belirlenmesinde en önemli temel taşıdır. Yurttaşların, insan hakkı ve hürriyetlerinin simgesi ve garantörü özelliği taşımaktadır.

1990'lı yıllar SSCB'nin dağılmaya yüz tuttuğu bir döneme denk gelmiştir. Bu süreçte Kazakistan'da da sıcak gelişmeler yaşanmaktadır. 24 Nisan 1990'da Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Kurulu tarafından, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur. Daha sonra parlamentonun ilk dönem toplantısında yapılan gizli oylama sonucunda Cumhurbaşkanlığı görevine Nursultan Nazarbayev seçilmiştir. Ancak Kazakistan Cumhurbaşkanının halk tarafından ilk defa seçimi 1/12/1991'de gerçekleştirilmiş ve seçim sonucu itibarıyla N. Nazarbayev Kazakistan Cumhurbaşkanı

¹⁹ Gökçen Ekici, "Kazakistan Seçimleri Refom Beklentilerini Arttırdı", Stratejik Analiz, Eylül 2007, s. 22.

²⁰ Kazakistan Ankara Büyükelçiliği Web sayfası. (<http://www.kazakhstan.org.tr>) (Erişim Tarihi: 13/3/2008)

olarak resmen görevine başlamıştır.²¹ Aynı tarihte alınan bir kararla da devletin adı “Kazakistan Cumhuriyeti” olarak değiştirilmiştir.²²

2.3.1. Cumhurbaşkanının Seçilmesi

Anayasa, Cumhurbaşkanının niteliğini düzenlemek suretiyle seçilme koşullarını göstermiştir. 1995 Anayasası tarafından belirtilen seçim süreci, 28.9.1995 tarihli Kazakistan Cumhurbaşkanının “Anayasal Hüküm Niteliğindeki Kazakistan Cumhuriyetindeki Seçimler Hakkındaki Kararnamesi”nde ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Bu kararname de seçimlerin ne zaman yapılacağı, aday gösterme süreci, seçim süreci ayrıntılı olarak belirtilmiştir.²³

Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyetinin reşit vatandaşları tarafından genel, eşit ve doğrudan seçme hakkına dayanan gizli oylamayla yedi yıllık süre için seçilmektedir. Ülkede sistemin başkanlık hükümeti sistemi olması yapılanmanın da Cumhurbaşkanı makamı çerçevesinde şekillenmesine sebep olmuştur. 2007 Anayasa değişiklikleri ile Cumhurbaşkanlığı süresi 2012’den başlamak üzere 7 yıldan 5’e indirilmiş ve bir kişinin iki dönemden fazla bu göreve seçilmesi yasaklanmıştır. Parlamentonun yetkileri genişletilerek ülkenin başkanlık tipi cumhuriyet modelinden başkanlık-parlamenter tipi bir yönetim modeline geçmesinin temeli atılmıştır.²⁴

²¹ Nursultan Nazarbayev, 10 Ocak 1999 tarihinde yapılan seçimlerde %79.8 oranında oy alarak ve 2005’de yapılan, oldukça yüksek oranda katılımın görüldüğü (% 77) seçimlerde ise % 91 gibi bir oyla tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Görev süresi 2012 yılında sona erecektir.

²² Manas K. Kozıbaev/Sattar F. Majitov, “Kazakistan Cumhuriyeti”, Genel Türk Tarihi (Edit. Hasan Celal Güzel/Alı Birinci), Yeni Türkiye Yayınları, s. 195.

²³ Bahtiyar Tagayev, a.g.t., s. 57.

²⁴ “Yasa değişikliklerin kabul aşamasında bazı milletvekilleri tarafından sunulan ve diğerlerince de desteklenen görevdeki Cumhurbaşkanı’na birkaç kez seçilme hakkı verme önerisinin dünya medyasında abartılarak verilmesi, demokratik değişikliklere yol açan yasanın öneminin anlatılmasının önüne geçti. İlan edilen reformlar çerçevesinde Cumhurbaşkanlık süresi 2012’den başlamak üzere 7 yıldan 5’e indirildi ve bir kişinin iki dönemden fazla bu göreve seçilmesi yasaklandı. Böylece Parlamentonun yetkileri genişletilerek ülkenin başkanlık tipi cumhuriyet modelinden başkanlık-parlamenter tipi bir yönetim modeline geçmesi için temel atılmış oldu.” (NOGAYEVA, Ainur: “Kazakistan’ın Seçimi”, Avrasya Araştırmaları Masası, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1007&sayfa=10> (Erişim Tarihi: 13.3.2008)

2.3.1.1. Cumhurbaşkanının Şartları

Kazakistan Anayasasının 41. maddesi Cumhurbaşkanının şartlarını belirtmiştir. Bu şartları şu şekilde ifade edebiliriz.²⁵

a) Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olmak.²⁶ (Doğumdan itibaren vatandaş olmak gerekmektedir. Sonradan vatandaş olanlar Cumhurbaşkanı olamazlar.)

b) En az kırk yaşını doldurmuş olmak.

c) Kazakistan'da en az 15 yıl ikamet etmiş olmak.

d) Anayasanın 7. maddesinde belirtilen resmi dil Kazakça'yı çok iyi kullanmak. (Bu şart bu makamın Kazaklar için tahsis edildiği anlamını ortaya çıkarmaktadır.)²⁷

e) Aynı kişi arka arkaya iki defadan fazla Cumhurbaşkanı seçilemez. Ancak bu şart 2007 yılında kabul edilen anayasal reformlarla birlikte kurucu Cumhurbaşkanı için uygulanmayacaktır.²⁸

İlk defa yapılan seçimler sırasında çıkarılan "seçimler hakkındaki kararnamede" de ek şartlar aranmıştır. Buna göre Cumhurbaşkanı adaylarının aktif seçilebilme haklarına sahip olması, herhangi bir kitleye bağlı olmaması gerekmektedir.²⁹ Ayrıca, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için yüksek öğrenim şartı öngörülmemiştir.³⁰

²⁵ Benzer şartlara Başkanlık Sisteminin en önemli temsilcisi ABD'de rastlanmaktadır. a) ABD'de doğmuş olmak, b) Amerikan vatandaşı olmak, c) en az 35 yaşında olmak, d) 14 yıldır ABD'de ikamet etmek. (Attila Özer, Anayasa Hukuku Genel İlkeler, Geliştirilmiş 2.bası, Ankara, 2005, s.174.)

²⁶ Bu şart bazı ülkelerde etnik kimlik esas alınarak düzenlenmiştir. Örnek olarak Türkmenistan'da adaylar yalnız Türkmen kimliğe sahip kişilerden olabilir. (Türkmenistan Any. M. 53.)

²⁷ 1998 yılında seçim kanununda yapılan bazı değişiklikler ile hem milletvekili hem de Cumhurbaşkanı olma şartları zorlaştırılmıştır. Bu dönemde adaylara Kazakça dil testi uygulaması konmuştur. (Erhan Büyükkakıncı, "Kazakistan'da Siyasal Bütünleşme ve Ulus Devlet Olma Süreci", Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, (Editör Emine Gürsoy/Erdaş Şahin, Hollanda, 2002, s.354.)

²⁸ Attila Özer, Türk Devletlerinin Hukuki Yapısı, Birinci Bası, Ankara, 2008, s.24.

²⁹ Aktif seçilme hakkına sahip olmayanlar, yönetsel yaptırıma tabi tutulanlar, tescilden önce bir sene içerisinde yasaları çiğnemeleri nedeniyle cezalandırılanlar, daha önce mahkum edilen ve hükmün yasanın öngördüğü bir biçimde kaldırılmadığı kişiler aday olamayacaklardır. (Bahtiyar Tagayev, a.g.t., s. 58.)

³⁰ Bazı ülkeler de yüksek öğrenim şartı aranmaktadır. Örnek olarak Türkiye, Azerbaycan, vb.

2.3.1.2. Seçim

Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ikili bir tasnife ayırabiliriz. İlk olarak olağan seçimlerde, seçimler mevcut Cumhurbaşkanının görev süresinin bitimini izleyen Aralık ayının ilk Pazar günü yapılır. Ancak parlamento seçimleri ile aynı günde birleştirilerek yapılamaz. İkinci olarak; ölüm, istifa ve görevde olma gibi olağanüstü durumların varlığı halinde seçimin zorunlu olarak yapılması halidir.

Cumhurbaşkanlığına aday olma veya aday gösterme konusunda Anayasada her hangi bir düzenleme yer almaktadır. Cumhurbaşkanlığına aday gösterme seçimden üç ay önce başlar ve iki ay önce biter.

Cumhurbaşkanlığına aday iki şekilde gösterilmektedir. Aday, ülke genelinde örgütlü toplumsal kuruluşun üst organı tarafından oy çoğunluğu ile gösterilebilir. Toplumsal kuruluş tek bir kişiyi aday gösterme yetkisine sahiptir. İkinci olarak aday olmak isteyen vatandaş seçmenlerin imza desteğini almak şartıyla kendisini aday gösterebilir.³¹

Kazakistan cumhurbaşkanlığı seçimleri iki türlü seçim sistemine göre yapılmaktadır. Buna göre seçime katılan adaylar ancak seçime katılan seçmenlerin yarısından fazlasının oyunu alması halinde seçilmiş olacaktır. İlk turda adaylar seçilmek için yeterli olan çoğunluğa ulaşamazlarsa ikinci bir seçim yapılmaktadır. Bu seçime ilk seçimde en çok oyu almış olan iki aday katılabilmektedir. Bu seçimde oylamaya katılan seçmenlerin çoğunlunun oyunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olmaktadır. Seçilen Cumhurbaşkanı Anayasanın 42/1 maddesi gereğince yemin eder. Yemin töreni Ocak ayının ikinci Çarşamba günü gerçekleştirilir. Yemin töreni ile birlikte yeni Cumhurbaşkanının görevi resmi olarak başlamaktadır.

Cumhurbaşkanının zamanından önce ölümü, istifası, görevinden alınması³² veya uzaklaştırılması³³ gibi olağanüstü durumların varlığı halinde seçimin

³¹ Bahtiyar Tagayev, a.g.t., s. 58

³² Kazakistan Cumhurbaşkanı hastalık nedeniyle devamlı olarak görevini yerine getiremediği hallerde Anayasa Konseyi'nin de görüşü alınmak suretiyle Senato ve Millet Meclisi üye tamsayısının en az dörtte üç oy çoğunluğu ile zamanından önce görevinden alınabilir. Görevden alınmanın şartları Anayasanın 47/1 maddesinde düzenlenmiştir.

üç ay içinde yapılması zorunludur. Bu süre içerisinde yetki ilk olarak Senato Başkanında, onun görevi üstlenememesi halinde yetki Meclis Başkanında, onun da üstlenememesi durumunda yetki Başbakandır. Ayrıca parlamento yetkilerinin zamanından önce sona ermesi konusunun görüşüldüğü sırada Cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılması talep edilemez.

2.3.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Kazakistan Anayasal olarak başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Ancak Kazakistan 16 Mayıs 2007 tarihine kadar ülkede klasik başkanlık sistemindeki yetkilerden çok daha fazla yetkiye sahip bir ülke modeli görünümündeydi. Belirtilen bu tarihte Kazakistan da önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanının yetkilerinin bir kısmı parlamentoya geçmiştir. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'de sistemi artık Başkanlık- parlamenter sistem olarak tanımlamıştır. Bu durum demokraside sürecin politik, sosyolojik ve kültürel olarak gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanına vekalet, söz konusu olduğu durumlarda vekil, Cumhurbaşkanının sahip olduğu bazı görev ve yetkilere sahip değildir. Buna göre, parlamentonun yetkilerini alma, parlamentoyu feshetme, genel referandum isteme ve anayasaya eklenti ve değişiklik teklif etme gibi bir kısım hakları kullanamaz.³⁴ Bu düzenlemelerle iyi niyetli olmayan davranışlara karşı Cumhurbaşkanlığı Makamı korunmak istenmiştir.³⁵

Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini yasamaya, yürütmeye ve yargıya ilişkin olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutabiliriz.

³³ Kazakistan Cumhurbaşkanı sadece devlete ihanet dolayısıyla sorumlu tutulabilir ve parlamento tarafından görevinden uzaklaştırılabilir. Talep en az üçte bir milletvekilinin isteği üzerine yapılır ve Meclis üye tam sayısının yarısından fazlasının oyuyla alınır. Devlete ihanetle ilgili soruşturmayı Senato yerine getirir. Kararı kamaraların ortak toplantısında her iki kamaranın üye tam sayısının en az dörtte üçünün oyuyla Cumhurbaşkanı görevden uzaklaştırılır. Ancak suçlama tarihini izleyen iki ay içinde tüm sürecin bitirilerek karar alınması gerekmektedir. Aksi takdirde suçlama reddedilmiş sayılır. Konuyla ilgili ayrıntılı düzenleme Anayasanın 47/2 maddesinde düzenlenmiştir.

³⁴ Muammer Polatgil, Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasal Yapısının İdari Yönden İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 1998, s. 42.

³⁵ Attila Özer, (2008), a.g.e., s. 25.

2.3.2.1. Yasama ile İlgili Görevleri

Anayasada kuvvetler ayrılığı ilkesi yer almakla birlikte, kuvvetlerin birbirinden tam olarak ayrıldığını söylemek imkansızdır. Cumhurbaşkanı yasama üzerinde önemli denilebilecek yetkiler tanınmıştır. Cumhurbaşkanı, parlamentonun Senato kanadına 7 üye seçme hakkına sahiptir.³⁶ Cumhurbaşkanının yasamayla ilgili görev ve yetkileri Anayasada geniş bir şekilde belirtilmiştir. Bu yetki ve görevleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

— Cumhurbaşkanı Anayasa ve kanunların uygulanmasında ve yayınlanmasında karar organı olup hükümete kanun teklif ettirebilmektedir. Parlamento tarafından kabul edilen kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından 15 gün içerisinde imzalanır. Fakat Cumhurbaşkanı kanunu veya belirli maddelerini imzalamak istemezse yeniden görüşülmesi için tekrar parlamentoya gönderir.³⁷ Bu geri göndermeye mutlak (güçleştirici) veto demek mümkündür. Çünkü Parlamento bu kanunu bir ay içerisinde görüşmek zorundadır. Ve görüşmeler sonunda kanun eğer üçte iki çoğunlukla kabul edilirse Cumhurbaşkanı tekrar gönderilebilir. Cumhurbaşkanı bu kanunu yedi gün içinde imzalamak zorundadır. Üçte iki çoğunlukla tekrar kabul edilmediği takdirde Cumhurbaşkanının yaptığı itirazlar kabul edilmiş ve söz konusu maddeler kanunlaşmamış sayılır.

— Cumhurbaşkanı kanun tasarılarının görüşülme önceliğini belirleme veya ivedilikle görüşülmesi gerektiğini ilan etme hakkına sahiptir. Bu durumda kanun tasarısının bir ay içerisinde görüşülerek kabul edilmesi gerekmektedir. Söz konusu talebin parlamento tarafından yerine getirilmemesi halinde Cumhurbaşkanı kanun hükmünde kararname çıkarabilir.³⁸ Ve bu kararname

³⁶ 2012 yılından itibaren 15 üye atayabilecektir.

³⁷ Kullanış biçimine göre veto yetkisi, mutlak veto veya geciktirici veto şeklinde olabilir. Devlet başkanının mutlak veto yetkisine sahip olması durumunda, kanunun çıkması ya mutlak olarak engellenir, ya da kanunun tekrar kabul edilebilmesi için parlamento tarafından nitelikli bir çoğunlukla, örneğin üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi gerekir. Geciktirici veto yetkisinin varlığı halinde ise devlet başkanın geri gönderdiği kanunun parlamento tarafından aynı çoğunlukla kabul edilebilmesi mümkündür ve bu durumda artık devlet başkanı kanunu yayınlamak zorundadır. (Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 8. baskı, Ankara, 2004, s. 295.)

³⁸ Anayasal düzeni yakından ilgilendiren; mahkemeler ile hakimlerin, milletvekillerinin, Anayasa Konseyinin statüsünü düzenleyen temel konular Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararname ile düzenlenebilmektedir.

parlamento tarafından konuya ilişkin kanun kabul edilinceye kadar yürürlükte kalır.

— Anayasanın 53. maddesi uyarınca, Senato ve Millet Meclisi üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile yasama yetkisi azami bir yıl süreyle Cumhurbaşkanına devredilebilir. Ancak bu konuda istem Cumhurbaşkanından gelmek zorundadır. Bu durumda Cumhurbaşkanı kanunu doğrudan çıkarmaktadır.

1993 Anayasası Cumhurbaşkanına bu şekilde bir yetki devri tanımazken, daha sonra bu durum ülkedeki reformların geçikme sebebi olarak değerlendirilmiş ve seçim yasasının ihlali gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararıyla parlamento feshedilmiş ve 1995 Anayasasıyla bu kurum getirilmiştir.³⁹ Türkiye’de kurtuluş savaşı sırasında Mustafa Kemal Atatürk’e Meclis tarafından geçici bir süreliğine verilmiş olan yasama yetkisi olağanüstü dönemin gereği olması ve geçici olmasına rağmen büyük tartışmalara sebep olmuş ve kısa bir süreliğine kullanılabilmektedir. Demokrasinin geliştiği bir dönemde yukarıda sözünü ettiğimiz yasama yetkisinin devri konusu, 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ve dünya ölçeğinde genç bir ülke görünümünde olan Kazakistan Cumhuriyetinde, Anayasal bir düzenleme olarak bulunmaktadır. Bu durum kısaca parlamentoya ait yasama yetkisinin yürütme organına devri anlamına gelmektedir. Bu düzenleme ne parlamenter sistemde ne de başkanlık sisteminde bulunmaktadır. Anayasa da devredilecek yasama yetkisinin hangi hallerde veya hangi konuları kapsayacak şekilde verileceği belirtilmemiştir. Ama her halde bu yetkinin olağanüstü bir durum halinde ve belirli bir konuda verilmesi uygun olacaktır.⁴⁰ Ancak unutulmamalıdır ki, bu tür bir yetkinin çağdaş demokratik ülkelerdeki gibi mutlak olarak yasamaya tanınması gerekir.

— Anayasa ve kanunlar çerçevesinde kararlar, emirler ve kararnameler yayınlar.

³⁹ Abdurrahman Eren/Alesker Aleskerli, Yeni Anayasalar-Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri, TİKA, Ankara, 2005, s. 23.

⁴⁰ Bahtiyar Tagayev, a.g.t., 62.

— Parlamentonun tüm toplantılarında bulunma ve konuşma yapma hakkına sahiptir.

— Seçimlerin ardından parlamentoyu dönem toplantısına çağırır. Milletvekillerinin Kazakistan halkı karşısında yaptıkları yemini kabul eder.

— Bazı durumlarda parlamentoyu dağıtabilmekte ve yeni seçimlerin yapılmasına karar verebilmektedir. Bu konuya yasama organı anlatılırken ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.3.2.2. Yürütme ile İlgili Görevleri

Kazakistan Cumhurbaşkanı Anayasa tarafından çok geniş yetkilerle donatılmakla, Kazakistan halkı önünde büyük bir sorumluluğu üstlenmiştir. Genel anlamda Anayasanın 44, 65, 67 ve 70. maddelerinde yürütmeye yönelik görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Bu görev ve yetkilerini kısaca özetleyebiliriz.

— Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek, Başbakanın önerisi üzerine hükümetin yapısını belirlemek ve hükümetin istifasını kabul veya reddetmek,

— Hükümet dışındaki merkezi yürütme organlarını kurmak, feshetmek veya yeniden yapılandırmak,

— Meclise kanun tasarısı sunması konusunda hükümete talimat vermek,

— Genel Kurmay Başkanını atamak,

— Ülkedeki durum, iç ve dış politika hakkında halka yıllık mesaj sunmak,

— Başbakanın önerisi üzerine bütçeyi onaylamak,

— Olağanüstü hal, sıkıyönetim veya seferberlik ilan etmek ve bu konuda parlamentoya bilgi sunmak,

— Devlet programlarını onaylamak,

- Cumhuriyet diplomatlarını atamak,
- Devlet Güvenlik Komitesi Başkanını atamak veya istifasını kabul etmek, (Ancak atanma sırasında parlamentonun onayının alınması zorunludur.)
- Kazakistan adına uluslar arası görüşmeler yapmak ve uluslar arası antlaşmalar imzalamak,
- Siyasi iltica ve vatandaşlık sorunlarını çözmek,
- Af ilan etmek,
- Anayasa ve kanunlar tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek.

Yukarıda belirtilen görev ve yetkilere baktığımızda Cumhurbaşkanlığı makamı çok güçlü olarak kurulmak istenmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamının güçlü olması Kazakistan resmi yayın organlarınca “Cumhurbaşkanına yönetimin fiilen ve tümüyle yönetmesi için emanet”⁴¹ olarak verildiği ifade edilmiştir. 2007 tarihinde son olarak hazırlanan Anayasal reform paketiyle birlikte Cumhurbaşkanı yetkilerinin bir kısmı parlamentoya ve hükümete devredilmiştir.⁴²

2.3.2.3. Yargı ile İlgili Görevleri

Kazakistan, güçlü bir Cumhurbaşkanlık sistemine sahip bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı devletin başı konumunda olup yargı üzerinde de çok geniş yetkilere sahiptir. Yargıya ilişkin görev ve yetkilerini aşağıdaki şekilde sayabiliriz. Kazakistan Cumhurbaşkanı;

- Parlamentodan geçen kanunları, imzalamadan önce ikinci bir gözden geçirme için Anayasa Konseyine göndermek,

⁴¹ Kazakistan Raporu, TİKA, 1995, s. 15.

⁴² Almagül İsina, “Kazakistan’da Parlamento Seçimleri” (<http://www.tasam.org/index.php?altid=1722>), (Erişim Tarihi: 13/3/2008)

— Anayasa Konseyi Başkanını ve iki üyesini atamak,

— Cumhuriyet Yüksek Yargı Kurulu tavsiyesi üzerine, Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Mahkeme Dairelerinin Başkanları ve hakimleri Senatoya önermek,

— Uzmanlaşmış Adalet Dairesinin ve Adalet Bakanının önerisi üzerine ülkedeki diğer mahkemelerin başkan ve hakimlerini atamak,

— Yüksek Yargı Kurulu Başkanını atamak,

— Başsavcıyı atamak,

yetki ve görevlerine sahiptir.

2.3.3. Cumhurbaşkanlığıyla Bağdaşmayan İşler

Kazakistan Cumhurbaşkanı, parlamentoda milletvekili olamaz. Ayrıca maaşlı görevlerde bulunamaz ve girişimcilik faaliyeti gerçekleştiremez. Kazakistan Cumhurbaşkanı yetkilerini kullandığı süresince siyasi partideki faaliyetini durdurmak zorundadır. Anayasanın 48. maddesi gereği, Cumhurbaşkanı zamanından önce görevinden alınması, uzaklaştırılması veya ölümü dolayısıyla Cumhurbaşkanı görevini vekaleten üstlenen kişi de kendi görevini bırakmak zorundadır.

2.4. Hükümet

Hükümet, Kazakistan Cumhuriyetinde yürütme yetkisini kullanır. Kazakistan'da yürütme sistemini ve faaliyetlerini hükümet düzenlemektedir. Başka bir ifadeyle devletin yasama ve yargılama faaliyetleri dışında kalan her türlü faaliyeti yapmak ve yaptırmak hükümetin görevidir.

Hükümet ile ilgili olarak düzenleme Anayasanın 64 ila 70. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı hükümetin çalışmaları konusunda gerekli emirleri verir ve onlara uyulup uyulmadığını kontrol eder. Bu durum Kazakistan'ın başkanlık sistemiyle yönetilen üniter bir devlet olmasından kaynaklanır ve Hükümet üzerinde devlet başkanının etkisi doğrudan hissedilir.⁴³

⁴³ Attila Özer, (2008), s. 29.

Hükümetin görev süresi Cumhurbaşkanı görev süresiyle paralellik gösterir. Cumhurbaşkanı hiçbir gerekçe göstermeden isterse hükümeti görevden uzaklaştırabilir.⁴⁴

2.4.1. Başbakanın Atanması ve Hükümetin Kurulması

2007 Anayasa değişikliklerinden önemli birisi de hükümetin parlamenter çoğunluk prensipleri gereğince kurulması yönteminin kabul edilmesidir. Başka bir ifadeyle hükümet kurma görevi çoğunluğu sağlayan partiye verilecektir. Hükümet yeni düzene göre kurulacak, Başbakan ise yasa gereği, parlamentodaki siyasi parti gruplarıyla istişare sonrası bizzat Devlet Başkanı tarafından görevlendirilecektir. Başbakanın tayini, söz konusu durumda Parlamento milletvekilleri tarafından sağlanacak olan oy çokluğuyla mümkün olacaktır. Bu şekilde Başbakan'ın tayiniyle birlikte Hükümet kurma sürecinde, Parlamenta tam anlamda büyük bir yetki verilmiş olacaktır. Söz konusu uygulama öncelikle, siyasi partilerin Hükümet kurma ve siyasi kararlar alma hususundaki rolünü ve statülerini yükseltecektir. Bu durum Parlamentoda çoğunluk oya sahip partinin hükümet kurabilmesini ve onun faaliyet süreçlerinden sorumlu olmasını sağlayacaktır.⁴⁵ Bununla birlikte Adalet, İçişleri, Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlarını Cumhurbaşkanı isterse doğrudan seçebilecektir. Bu durumun temel gerekçesi de, ülkenin bulunduğu coğrafya, burada görülen kırılmalar, dış ülkelerden gelme ihtimali olan baskı ve dayatmalar karşısında iç ve dış güvenliği ön planda tutmak amacıyla.⁴⁶ Ancak ülkedeki siyasal yapılanmanın ve Cumhurbaşkanı'nın bağlı bulunduğu partinin ezici bir çoğunlukla seçimleri kazanıyor olması bu reformların etkinliğini sonraki dönemlere bırakacaktır.

Başbakan Cumhurbaşkanı'nca parlamentonun onayı alınmak suretiyle atanır.⁴⁷ Başbakanın parlamento içinden veya dışından olması konusunda

⁴⁴ Bahtiyar Tagayev, a.g.t., 65.

⁴⁵ Almagül İsina, "Kazakistan'da Yeni Anayasal Reform Paketi: Başkanlı Parlamenter Rejim" (<http://www.tasam.org/index.php?altid=1722>), (Erişim Tarihi: 13/3/2008)

⁴⁶ Kürşad Zorlu, "Kazakistan yine 'Nazarbayev' dedi", http://www.baremdergisi.com/search_result.php (Erişim Tarihi: 9.3.2008)

⁴⁷ Kazakistan Cumhuriyeti ilk Başbakanı **Sergey Tereshenko**, Rus asıllıdır ve 1994'e kadar görev yapmıştır. İkinci Başbakanı **Akejan Kajigeldin** ise Kazak asıllıdır ve 1994-1997 tarihleri arasında, üçüncü

Anayasada doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Anayasanın 68. maddesinde hükümet üyelerinin milletvekili olamayacağı belirtilmiştir.⁴⁸ Bu hükümden Hükümeti kurmakla görevlendirilen Başbakanın milletvekilliğinin düşeceği anlamı ortaya çıkmaktadır. Bakanlar on gün içerisinde Başbakan tarafından Cumhurbaşkanına sunulur. Hükümet üyeleri atandıktan sonra Cumhurbaşkanı önünde yemin ederler. Yeminle birlikte hükümet göreve başlar.

Başbakan atandığı tarihi izleyen bir ay içerisinde parlamento hükümet programına ilişkin rapor sunar, raporun geri çevrilmesi durumunda iki ay içinde raporu tekrar sunar. Programa ilişkin raporun ikinci kez reddi Senato ve Millet Meclisi'nin üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğuyla gerçekleştirilirse bu durum hükümete güvensizlik oyu sayılır. Hükümet programı reddedilmesi için gerekli olan oy çoğunluğu sağlanamazsa hükümet programı onaylanmış sayılır. Oylamada güvensizlik oyları belirleyici olmaktadır.

2.4.2. Hükümetin Görev ve Yetkileri

Hükümetin görev ve yetkileri ile ilgili olarak genel düzenleme Anayasanın 66. maddesidir. Bu madde de belirtildiği üzere Kazakistan Cumhuriyeti hükümeti;

- Devletin sosyo-ekonomik politikasının, onun savunma gücünün güvenliğinin sağlar,
- Cumhurbaşkanının talimatı doğrultusunda Meclise kanun tasarıları sunar ve kanunların uygulanmasını sağlar,
- Devlet bütçesini hazırlar ve uygulanmasını sağlar,
- Dış politikanın yürütülmesi için önlemler alır,

Başbakanı **Nurlan Balgımbayev** Kazak asıllıdır ve 1997-1999 tarihleri arasında, dördüncü Başbakanı **Kasımcomart Tokayev** Kazak asıllıdır ve 1999-2001 tarihleri arasında, Beşinci Başbakanı **İmangali Tasmağambetov** Kazak asıllıdır ve 2001-2003 tarihleri arasında, altıncı Başbakanı **Danial Ahmetov**, Kazak asıllıdır ve 2003-2007 tarihleri arasında ve son Başbakanı ise **Karım Masimov'dur**.

⁴⁸ Hükümet üyeleri ayrıca, eğitim, bilim ve diğer faaliyetler dışında herhangi bir ücretli görevde bulunamaz, girişimcilik yapamaz veya ticari kurumların yönetim ve denetleme kurulunda görev alamazlar.

- Bakanlıkların, devlet komitelerinin, diğer merkezi ve yerel yürütme organlarının faaliyetlerini yönetir,
- Kamu mallarını yönetir,
- Hükümet kendi yetkileri çerçevesindeki konularda bağlayıcı kararlar alabilir.

2.4.3. Hükümetin Sorumluluğu

Hükümet bütün faaliyetlerinden dolayı öncelikli olarak Cumhurbaşkanı'na ve sonra parlamentoya karşı sorumludur. Parlamento hükümete güvensizlik oyu verirse hükümet Cumhurbaşkanı'na istifasını sunar. Hükümetin, parlamentodan güvenoyu alması ya da güvensizlik oyu ile düşürülmesi parlamentoter sisteme ait bir özelliktir. Kuvvetlerin sert ayrılığı olan başkanlık sisteminde, ABD örneğinde olduğu gibi, yasamanın başkanı düşürebilmesi sadece kriminal bir suçun işlenmesi halinde olabilmektedir ki buna da “impeachment” denilmektedir.⁴⁹ Eğer başkan siyasal bir nedenle düşürülecek olur ise, güvensizlik söz konusu olur, bu da başkanlık hükümet sisteminden uzaklaşma anlamına gelir.

Hükümet üyeleri kendi görev alanları çerçevesinde karar almakta serbesttirler. Ancak bu faaliyetleri dolayısıyla Başbakan'a karşı şahsen sorumludurlar. Hükümetin yürütmüş olduğu politikaya karşı çıkan veya uygulamaktan kaçınan bakan ya istifa etmek zorundadır yada görevinden uzaklaştırılır. Ancak Bakanlar Kurulu kararlarına katılmayan bir bakan görevde kaldığı süre içerisinde siyasi sorumluluğu hükümetle birlikte paylaşacaktır.⁵⁰

Senato veya Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte birinin isteği üzerine, hükümet üyelerinden faaliyetlerine ilişkin rapor isteyebilir. Senato veya Millet Meclisi üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile hükümet üyesinin kanunları ihlal ettiği gerekçesiyle görevden alınması için Cumhurbaşkanı'na

⁴⁹ Attila Özer, (2005), s.164.

⁵⁰ Bahtiyar Tagayev, a.g.t., s. 70.

başvurabilirler. Eğer Cumhurbaşkanı bu talebi kabul etmezse altı ay sonra aynı çoğunlukla tekrar görevden alınma talep edilebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı hükümet üyesini görevden almak zorundadır.

Parlamento, üye tam sayısının en az beşte birinin isteği üzerine her bir kamaranın üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğuyla hükümete güvensizlik oyu verebilir. Hükümete güvensizlik oyu verilmesi durumunda en önemli sonuç Cumhurbaşkanının isterse parlamentoyu feshetmesidir. Ancak gerekli görürse hükümeti de görevden alabilir.

2007 Anayasa değişiklikleri ile birlikte daha önce sadece Devlet Başkanı'na karşı sorumlu olan Hükümet her yıl Meclise hesap verecek ve Senato'nun oylamasına gerek kalmaksızın Meclis salt çoğunlukla Hükümeti düşürebilecektir.⁵¹ Bu bir anlamda ülkedeki siyasal değişimi yavaş yavaş ortaya koymaktadır.

2.4.4. Başbakanın Görev ve Yetkileri

Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı, hükümetin faaliyetini organize eder ve yönetir, onun çalışmasından dolayı şahsen sorumludur. Hükümet kararlarını imzalar, her türlü konuda Cumhurbaşkanı'na bilgi verir ve Hükümetin faaliyetinin teşkiline ve yönetimine ilişkin diğer işlevleri yerine getirir.

Başbakanın istifası, görevden alınması veya yeni bir Cumhurbaşkanı seçimiyle birlikte hükümetin görevi sona erer.

3. Kazakistan'da Yasama

Demokrasilerde demokratik kurumların başında yasama organı gelmektedir. Yasama organı bir anlamda parlamento ile özdeşdir. Parlamentolar⁵²,

⁵¹ Kürşad Zorlu, "Kazakistan yine 'Nazarbayev' dedi", http://www.baremdergisi.com/search_result.php (Erişim Tarihi: 9.3.2008)

⁵² Parlamentonun doğuş yeri İngiltere'dir. Tarihte 13. yüzyılın başlarından itibaren parlamento terimi kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere'de krallar, ülkenin işlerini görüşmek ve özellikle yeni bir vergi koymak istedikleri zaman, devlet erkanından başka, halk tarafından da vekiller seçilmesini emreder ve bunları bir çatı halinde toplarlardı. Toplanmayı gerektiren konular görüşüldükten sonra bu meclisler dağılırdı. Ülkenin çeşitli yerlerinden gelen vekiller, Meclisin dağılması ile bu haklarını kaybederlerdi.

yasama gücüne ve yetkisine sahip kurullardır. Parlamento kelime anlamı olarak, müzakere eden, yani bir karara varmak üzere, belli konular üzerinde konuşan heyet demektir. Parlamentolar demokratik veya antidemokratik rejime sahip olsun tüm devletlerde bulunmaktadır.⁵³

Siyasi hayatta parlamentonun etkinliği benimsenen hükümet sistemi ile yakından ilgilidir. Parlamenter rejimlerde yürütme organı yasamadan kaynaklanmakta ve bu yüzden aralarında yoğun işbirliği görülmektedir. Buna karşılık, başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları faaliyetlerini birbirinin yetkilerine doğrudan karışmadan sürdürmektedirler. Yalnız bu kurumların her ülkede değişmez bir biçimde oluşumları ve yetkilerinin yine değişmez bir şekilde aynı olması söz konusu değildir. Her sistem uygulandığı ülkenin sosyal ve siyasal şartlarından büyük ölçüde etkilenmektedir. Ayrıca bir sistemin tarihsel bir gelişimin ürünü olduğu da unutulmamalıdır. Türk devletlerinde, başlangıçtan itibaren cihan hakimiyeti mefkuresi neticesi dayanışmaya önem verilmiş, zamanına göre kurultay, divan, meclis gibi adlar verilen danışma kuruluşları ile halk otoritesinin halk tarafından kabulünün sağlanması hedeflenmiştir.⁵⁴

Kazakistan parlamentosu, Anayasanın 49. maddesine göre, yasama işlevlerini yerine getiren tek yasama ve en üst temsil organıdır. Kazakistan Parlamentosu, Senato ve Millet Meclisi olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır.⁵⁵ Kazakistan'da ülkenin başkanlık sistemiyle yönetilmesi sebebiyle esas unsur Cumhurbaşkanı'dır. Bu sebeple parlamento ikincil bir nitelik taşımaktadır.

Kral tekrar bir istişarede bulunmak isterse yeniden seçimler yapılır ve yeni bir meclis meydana getirilir. Meclisin toplanması için belli bir zaman ve çalışma süresi sorunların bitimine kadardır. Bu meclislerin esas fonksiyonu kralın çıkarlarına hizmet etmek, alınan her kararın halkın tepkisini çekmeyecek konuma getirmektir. Sonradan bu usul değiştirilerek seçilen vekillerin üç-dört sene gibi daha uzun bir zaman görevde kalmaları ve parlamento adı verilen bir meclis meydana getirmeleri sağlanmıştır.

⁵³ Antidemokratik rejimlerin tümünde parlamento, diktatörün arzularını gerçekleştiren, ona yardımcı olan bir kuruluştur. (Attila Özer, (2005), s. 218.)

⁵⁴ Attila Özer, (2002), s. 129.

⁵⁵ İki meclisli sistemlerin tarihi gelişimlerine baktığımızda, halkın temsilcilerinden oluşan birinci meclislerin, soyluları temsil eden ikinci meclislerce denetiminin sağlanması amacıyla ortaya çıktığını görmekteyiz. 1961 Anayasası Türkiye'sinde olduğu gibi iki meclisli yapının benimsendiği üniter yapılı devletlerde ise amaç, kanunların aceleye getirilmeden, daha az hata yapılarak hukuk devleti ilkesinin daha mükemmel gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır.

Kazakistan Anayasasının 49 ila 63. maddeleri parlamentonun oluşumu, Senato ve Meclisin yapısını, üyelerini, görev ve yetkilerini ayrıntılı olarak düzenlemektedir.

3.1. Millet Meclisi

3.1.1. Genel Olarak

Millet Meclisi, çift meclisli ve tek meclisli parlamentoların ortak noktası olarak ifade edilebilir. Bu meclisin Senatoya nazaran en önemli özelliği doğrudan halk tarafından seçilmiş olmasıdır.

Parlamento, Kazakistan'ın kanun yapma yetkisine sahip en yüksek bölümüdür. Parlamentolar, doğrudan halk tarafından seçilirler ve beş yıl süre ile görevde kalırlar. Cumhurbaşkanı'nın atadığı Başbakan ve önemli hükümet görevlilerinin görevlendirilmesi, parlamentonun sorumluluğundadır. Kazakistan'da parlamentonun temel olarak yasama yetkisi bulunmaktadır.

Anayasal değişiklikler ile birlikte devletin yasama organının bir kolu olan Parlamentonun ülkenin siyasi hayatındaki rolü önemli derecede artmıştır. Bu değişiklikler parlamento bakımından kısaca aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

- a) Milletvekili sayısının çoğaltılması,
- b) Hükümetin parlamenter çoğunluk prensipleri gereğince kurulması,
- c) Milletvekilleri, temsili ve ülkenin spesifik özelliklerini dikkate alacak biçimde nispi temsil sistemiyle seçilecek ve Senato üyeleri ise parti dışı seçilmesiyle güçlendirilecektir.
- d) Partilerin kısmen devlet tarafından finanse edilmesini kabul edilmiştir. Bu durum Kazakistan'da çok partili sistemin gelişmesine hizmet etmektedir.
- e) Ülkedeki etnik halkı temsilen milletvekili seçiminde kota uygulaması getirilmiştir.

Millet Meclisi oluşumunu incelerken demokratik parlamentoların vazgeçilmez unsurlarından siyasi partilere de değinmek yararlı olacaktır. Kazakistan'da siyasi partilerin politika içerisinde önemli rol aldıkları söylenemez.⁵⁶ Daha çok kişisel ve aile bağları önemlidir.⁵⁷ Kazakistan'daki siyasi partileri, kurucuları ve izledikleri çizgi açısından üç grupta değerlendirmek mümkündür. Bunların birincisi doğrudan hükümet tarafından kurulmuş olan ve mecliste çoğunluğa sahip partilerdir. İkincisi eskiden yönetim kademelerinde olup sonradan hükümetten yollarına ayıran siyasetçilerin kurmuş oldukları partilerdir. Üçüncüsü ise, hükümetle hiçbir bağları bulunmayan muhalefet partileridir.⁵⁸ Ülkede birçok siyasal parti bulunmasına rağmen, Kazakistan Millet Meclisi tek partili bir özellik taşımaktadır. Bu durum daha çok istikrara öncelik verilmesi ile açıklanmaktadır.⁵⁹ 2007 seçimlerinde oyların %88.05'ini alan Nur Otan Demokrat Halk Partisi 107 sandalyeli Meclisin 98 sandalyesini kazanmıştır.⁶⁰

3.1.2. Millet Meclisi Seçimi

Meclisin olağan seçimleri, mevcut parlamentonun yetkilerinin sona ermesine en az iki ay kala yapılır. Anayasada belirtilen Cumhurbaşkanı'nın Parlamento'yu feshetmesi durumunda ise olağanüstü olarak seçime gidilir. Ancak seçimlerin iki ay içerisinde yapılması gerekmektedir. Meclisin erken seçime

⁵⁶ Kazakistan'da önemli sayılabilecek dokuz kayıtlı parti bulunmaktadır. 2007 parlamento seçimlerine bu partilerde yedisi katılmıştır. Bu siyasi partilerin isimleri; Nur Otan Demokrat Halk Partisi, Ulusal Sosyal Demokrat Parti, Vatanseverler Partisi, Ruhaniyat Partisi, Sosyal Demokrat Avıl (Köylü) Partisi, Komünist Halk Partisi, Ak Jol Partisi'dir. Bu partilerden Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in partisi olan Nur Otan Demokrat Halk Partisi en büyük partidir.

⁵⁷ Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kızı da babasının karşısında bir siyasal parti kurmuştur. Darıga Nazarbayeva'nın başkanlığını yürüttüğü ASAR partisi muhalefette yer almaktadır. 2003 seçimlerinde %11.4 oy almıştır. Ancak bu parti Nazarbayev'leri iktidarda tutmak için bir aile projesi olarak nitelendirilmiştir.

⁵⁸ Mehmet Yüce, "Kazakistan'da Parlamento Seçimleri Yapıldı", (<http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=42&yz=10747>), (Erişim Tarihi: 13.3.2008)

⁵⁹ Devendra Kaushik, "Orta Asya Cumhuriyetleri: 10 yıllık Bağımsızlık Döneminin Bilançosu", Avrasya Etüdleri 20, Özel Sayı, Yaz 2001, s. 16-17.

⁶⁰ Kazakistan Merkez Seçim Komisyonu seçim sonuçları, <http://www.kazakhstan.org.tr/> (Erişim Tarihi: 13/3/2008)

gitmesi durumunda parlamentonun tüm görevleri Senato tarafından yerine getirilmektedir.

Milletvekili seçimi, doğrudan, eşit ve genel seçim hakkına dayanan gizli oylamayla yapılır. Yirmi beş yaşını doldurmuş Kazakistan vatandaşları milletvekili adayı olabilmektedir. Anayasadaki madde metninden anlaşılacağı üzere, milletvekili seçilebilmek için iki tür koşul aranmaktadır. Bu koşulları olumlu ve olumsuz koşullar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Olumlu koşulları iki başlık altında incelemek mümkündür. Bu koşulların başında vatandaşlık gelmektedir. Toplumun geleceği ile ilgili konularda karar verecek olanların o ülke vatandaşı olması şartını, yerinde ve gerekli bir düzenlemedir. İkincisi, parlamento üyesi olacakların olgunluğunun belirtisi sayılan belli bir yaşta olmaları şartı aranmıştır.⁶¹

Olumsuz koşullar ise, milletvekili seçilmeyi engelleyen hükümlerdir. Fiil ehliyetine sahip olmama, çifte vatandaşlık, Kazakistan dışında ikamet etme, ağır hapis cezasından hüküm giyme ve mahkemenin kesin hükmü gereği cezaevinde bulunma olumsuz koşullara örnek gösterilebilir. Yine eğitim, bilim, sanat istisna olmak üzere başka bir işte ücret karşılığı çalışma da milletvekili seçilmeye engel olan bir durum olarak öngörülmüştür. Buradan anlaşılması gereken şahısların milletvekili seçileceği takdirde ücret karşılığı çalıştığı işi bırakmalarıdır.

Yeni yasa gereği, Millet Meclisi üye sayısı artırılarak, mevcut sayı 77'den 107'ye çıkartılmıştır. 98 milletvekili nispi temsil seçim sistemine göre, 9 milletvekili ise Kazakistan Halklar Asamblesi'ni⁶² temsilen seçilecektir. Meclis milletvekilleri, ülkenin spesifik özelliklerini dikkate alacak biçimde nispi temsil seçim sistemiyle seçilecektir.

⁶¹ Kazakistan Anayasasında, parlamento üyeliği için aranan okur-yazar olma şartı ve askerlik görevini yapmış olmakla ilgili her hangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır.

⁶² Kazakistan Halklar Asamblesi, 1 Mart 1995 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesine dayalı olarak kurulmuştur. Asamble, sayıları kırkı bulan çeşitli siyasi, etnik ve kültürel dernek ile vilayetler tarafından gönderilen delegelerden oluşmaktadır. Asamblede 30'a yakın etnik grup temsil edilmektedir. Asamble'nin Cumhurbaşkanına danışma kurulu şeklinde görev yapacağı kararnamede belirtilmiştir. Asamble'nin temel kuruluş amacı etnik unsurlar arasında birlik, beraberlik, dayanışma ve diyalogu sağlamaktır.

Kazakistan seçim mevzuatına göre, siyasi partiler, “oblast” adı verilen 14 idari bölge, özel statülü Astana ve Almatı kentleri seçim bölgeleri olmak üzere 16 seçim bölgesinde, aday gösterdikleri bölgelerden Millet Meclisine milletvekilleri gönderebilmek için ülke genelinde yüzde yedi barajını geçmek zorundadırlar. Ancak son seçim sonuçlarına baktığımızda muhalefet partilerinin ülke barajının altında oy aldıkları gözükmemektedir.⁶³ Anayasa reformlarıyla amaçlanan muhalefetli bir parlamento yapısı maalesef oluşmamıştır.

2007 değişiklikleri ile birlikte Kazakistan Halkları Asamblesi’ne Anayasal statünün verilmesi önemli gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu asamble Kazakistan’ın polietnik özelliğini yansıtmaktadır. Asamble, Parlamento’nun alt ve üst kanatları olan Meclis ve Senato’ya kendi temsilcilerini belirlenen kotaya göre tevkil etme hakkını elde etmektedir.

Getirilen anayasa değişiklikleriyle ülkenin çok milletli yapısının dikkate alınması; mozaik bir yapıya sahip olan ülkedeki halkların kendi temsilcilerine parlamentoda temsil edilme hakkı tanınmaktadır. Ülke lideri ise bu adımla “tüm halkların temsil edilmesinin Parlamentoyu güçlendirdiğini ve halkların eşitliğinin sözde kalmayarak uygulamaya geçirildiğini” belirtmektedir. Artık parlamentoya Asamble’yi temsilen dokuz milletvekili seçilecektir.

Millet Meclisi Başkanlığına, Meclis üyeleri tarafından aday gösterilir. Başkan, devlet dilini iyi kullanabilen üyeler arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. Ayrıca aynı şekilde görevden alınabilir. Başkan, Anayasanın 58. maddesinde sayılan görevleri yerine getirir.

⁶³ Kazakistan’da 18 Ağustos 2007 tarihinde parlamento seçimi yapıldı. Ülkede 9727 seçim sandığında oy verildi. Toplam 8 870 146 kayıtlı seçmenden 5 726 544 seçmen oy kullandı ve seçime katılma oranı % 64,56 olarak gerçekleşti. Ulusal Sosyal Demokrat Partisi – 271 525 (% 4,62); Nur Otan Halk Demokrat Partisi – 5 174 169 (% 88,05); Kazakistan Yurtseverler Partisi - 44 175 (% 0,75); Aul (Köy) Sosyal Demokrat Partisi – 93023 (% 1,58); Akcol Demokrat Partisi – 192 155 (% 3,27); Ruhanyat Partisi – 24 308 (% 0,41); Kazakistan Komünist Halk Partisi – 77 274 (% 1,31) oy almıştır. (Kazakistan Merkez Seçim Komisyonu seçim sonuçları, <http://www.kazakhstan.org.tr> (Erişim Tarihi: 13/3/2008))

3.2. Senato

3.2.1. Genel Olarak

Senato ikinci meclis özelliğini taşımaktadır. Senato üyelerinin seçimlerindeki yöntem ve şartlar farklı özellik taşımaktadır. Senato, her vilayetten, her büyük kentten ve Kazakistan Cumhuriyeti Başkentinden ikişer kişi olmak üzere, sırasıyla ilin, büyük şehirlerin bütün temsili organlarının birleşik toplantısında gizli oyla seçilen senatörlerden oluşur. Senatonun yedi üyesi Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Ancak 2007 Anayasa değişikliklerinin senato bakımından yürürlüğe girmesiyle birlikte bu sayı on beşe çıkarılacaktır. Bu sayının bir kısmını Cumhurbaşkanı Kazakistan Halkları Asamblesi'yle birlikte belirleyecektir.

3.2.2. Senato Üyeleri Seçimi

Senato üyeleri genel oy yerine dolaylı olarak seçilmektedirler. En az beş yıl Kazakistan vatandaşlığına sahip, en az otuz yaşında, yüksek eğitilmiş, en az beş yıl çalışmış, aday olduğu seçim çevresinde en az üç yıl ikamet etmiş her Kazakistan vatandaşı Senato adayı olabilir. Ayrıca yukarıdaki şartları taşıyan kişiler yerel temsili organlar tarafından aday gösterilebilir. Ancak bu şekilde aday gösterebilmek için o yerdeki temsili organ üyelerinin en az %10'u tarafından desteklenmesi gerekir.⁶⁴

Senato üyelerinin yarısı her üç yılda bir yenilenir. Bu durumda seçimler Senato üyelerinin görev süresinin dolmasına en az iki ay kala yapılır. Senato üyelerinin görev süresi altı yıldır. Senato seçimleri için, seçime katılma hakkı olan delegelerin en az yarısının oylamaya katılması esastır. Katılan seçmenlerin yarısından fazlasının oyunu alan kişi Senato üyesi seçilmiş olur.

Senato üyelerini, doğrudan halk tarafından seçilen Millet Meclisi üyeleri ile karşılaştırdığımızda itibar açısından daha alt düzeyde kalmaktadır. Senato

⁶⁴ Bahtiyar Tagayev , a.g.t., s. 72.

bu yapısı ile daha ziyade sistem içerisinde yön gösterme, aydınlatma ve makul davranma yani ölçülü olma imkanı sağlamaktadır.”⁶⁵

Senato Başkanlığına aday Cumhurbaşkanı tarafından gösterilir. Başkan devlet dili Kazakçayı iyi kullanabilen üyeler arasından üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilir. Ayrıca aynı şekilde görevden alınabilir. Anayasanın 58. maddesinde sayılan görevleri yerine getirir.

3.3. Parlamentonun Çalışması, Görev ve Yetkileri

Parlamentonun yetkileri, ilk dönem toplantısı açıldığı anda başlar ve yeni seçilmiş parlamentonun ilk dönem toplantısı açıldığı anda sona erer. İlk dönem toplantısı, Cumhurbaşkanı tarafından seçim sonuçlarının ilanını izleyen otuz gün içinde çağrılır. Dönem toplantıları ise, eylül ayının ilk günü başlar ve haziran ayının son gününe kadar sürer.

Senato ve Millet Meclisinin toplantıları ayrı veya birleşik olabilir.

Parlamento iki kamaralı bir yapıya sahip olması sebebiyle görev ve yetkiler dörtlü bir tasnife tabi tutulabilir. Bu tasnifi:

- Sadece Senatonun yapabileceği,
- Sadece Millet Meclisin yapabileceği,
- Her iki Kamaranın ayrı oturumlarda birlikte yaptığı,
- Her iki Kamaranın beraber aynı oturumda birlikte yaptığı,

görev ve yetkiler şeklinde sayabiliriz.

3.3.1. Sadece Senato’nun Yapabileceği Görev ve Yetkiler

Anayasanın 55. maddesi sadece Senato’nun yapabileceği görev ve yetkileri saymıştır:

⁶⁵ Attila Özer, (2008), s. 105.

- a) Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın önerisi üzerine Yüce Divan Başkan ve yargıçlarının atanması ve görevden alınması.
- b) Cumhurbaşkanı tarafından Başsavcının ve Cumhuriyet Milli Güvenlik Komitesi Başkanının atanmasına rıza gösterilmesi.
- c) Cumhuriyet Başsavcısı, Yüksek Mahkeme Başkanı ve hakimlerinin dokunulmazlığının kaldırılması.
- d) Cumhuriyet kanunları çerçevesinde yerel temsili organların yetkilerinin zamanından önce sona erdirilmesi.
- e) Meclisin, Cumhurbaşkanı'nın görevden alınmasına ilişkin isteğinin görüşülmesi ve bunun sonuçlarının kamaraların birleşik oturumunda görüşülmeye sunulması.

3.3.2. Sadece Millet Meclisi'nin Yapabileceği Görev ve Yetkiler

Anayasanın 56. maddesi sadece Millet Meclisi'nin yapabileceği görev ve yetkileri saymıştır:

- a) Kanun tasarı ve tekliflerini kabul etmek.
- b) Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere iade edilen kanunları görüşmek.
- c) Cumhurbaşkanı seçim gününü tespit ve ilan etmek.
- d) Cumhurbaşkanı'nın teklifi üzerine Cumhuriyet Seçim Kurulu Başkanı, sekreterini, üyelerini seçmek ve görevden almak,
- e) Uzmanlaştırılmış Adalet Dairesine iki milletvekili görevlendirmek.
- f) Cumhurbaşkanı'na karşı devlete ihanetle suçlamada bulunmak.

3.3.3. Her İki Kamaranın Ayrı Oturumlarda Birlikte Yaptığı Görev ve Yetkiler

Anayasanın 54. maddesinde önce Millet Meclisi'nin daha sonra Senatoların ayrı oturumlarda birlikte yapabilecekleri görev ve yetkiler sayılmıştır. Bunlardan en önemlisi kanunları kabul etmek, devlet bütçesini kabul etmek, Devlet borçlanmasına karar vermek, genel veya özel af ilan etmektir.

Anayasanın 61. maddesine göre kanun teklif etme hakkı parlamento üyeleri ve hükümete aittir.⁶⁶ Ancak Anayasanın 61/3. maddesi hükmünde parlamentonun hangi konularda kanun çıkarılabileceği tahdidi surette sayılmak suretiyle belirtilmiştir. Bu sayılanların dışında kalan konularda kanun düzeyi altındaki mevzuatla düzenleme yapılabileceği ifade edilmiştir. Kanun çıkarmadaki süreci kısaca şu şekilde özetleyebiliriz. Kanun teklif ve tasarıları ilk olarak Millet Meclisinde görüşülür ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilirse senatoya gönderilir. Senato bu teklif ve tasarımı altmış gün içerisinde görüşür. Görüşmelerden sonra senato üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilirse teklif veya tasarı kanunlaşır ve Cumhurbaşkanı'na on gün içinde imzaya sunulur.

Senato tarafından kabul edilmeyip Meclise iade edilen kanun tasarı ve teklifleri Millet Meclisinde tekrar görüşülür. Millet Meclisi üçte iki oy çoğunluğuyla aynı tasarımı kabul ederse Senato'ya tekrar gönderilir. Bu durumda Senato tekrar görüşerek salt çoğunlukla karar verirse kanun teklifi veya tasarısı Cumhurbaşkanı'na on gün içinde imzaya sunulur.

Cumhurbaşkanı imzaya sunulan kanunu Anayasanın 44/2 maddesi gereğince on beş gün içinde onaylar veya iade eder. Ayrıca Anayasanın 61/2 maddesi gereğince Cumhurbaşkanın görüşülme önceliğini belirlediği veya ivedilikle görüşülmesi gerektiğini ilan ettiği tasarıların bir ay içerisinde parlamento da görüşülmesi gerekir.

⁶⁶ Kanun teklifi Millet Meclisi ve Senato üyelerine aittir. Kanun tasarısı sunma hakkı hükümete aittir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Hükümetten tasarı hazırlanmasını isteyebilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı hükümet vasıtasıyla parlamentoya tasarı sunabilir.

Kanun çıkarılması aşamasında Senato ve Millet Meclisi arasında çıkan ihtilafli durumlar halinde sorun uzlaşma yoluyla çözümlenecektir.

Hükümet tarafından sunulan kanun tasarılarının parlamentoda kabul edilmemesi durumunda Başbakan Parlamento kamaralarının birleşik oturumunda Hükümete güvenoyu konusunu gündeme getirilebilir. Ancak hükümet bu hakkını bir yıl içerisinde iki defadan fazla kullanamaz.

3.3.4. Her İki Kamaranın Birleşik Oturumda Birlikte Yaptığı

Görev ve Yetkiler

Kazakistan Anayasasının 53. maddesi birleşik toplantıyı ve hangi konularda birleşik toplantının yapılacağı halleri düzenlemiştir. Bu konular anayasa değişikliği yapmak, anayasal kanun⁶⁷ çıkarmak, yasama yetkisini bir yıl süreyle Cumhurbaşkanına devretmek, savaş ilanına karar vermek ve maddede sayılan diğer görev ve yetkililerdir.

Anayasa değişikliği her bir kamaranın üye tam sayısının en az dörtte üç oy çoğunluğuyla yapılabilir. Görüleceği üzere anayasayı değiştirmek için daha ağır şartlar aranmıştır. Bu durum Kazakistan Anayasasının katı bir anayasa olduğunu göstermektedir. Anayasa yapımında katı anayasa yolunun seçilmesi ve anayasa değişikliği mekanizmasının güçleştirilmesi genel olarak yerinde bir düzenleme olarak görülebilir. Ancak anayasa geleneğinin zayıf olduğu ülkelerde anayasa değişikliğinin sıradan yasalarda olduğu gibi yapılması veya farklı bir şekilde olsa bile, bu mekanizmanın yeteri kadar güçleştirilmemesi ülkede belirli bir sistemin yerleşmesine engel olabilecektir. Ancak bu durumu ters bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse, anayasa değişikliklerinin hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilememesi veya bunun hukuken imkansızlığı hukuk dışı yolların aranmasına da sebep olabilir.⁶⁸

⁶⁷ Anayasal Kanun terimi olağan kanunlardan farklı olarak yapılan Anayasanın kabul edildiği tarihten itibaren çıkarılması gereken kanunlar için kullanılmaktadır. Bu tür kanunlar için nitelikli bir çoğunluk aranmaktadır.

⁶⁸ Georges Vedel, "Temel Hukuki Seçenekler" BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı, Çevirenler: Ergun Özbudun, Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993, s. 67.

Anayasal kanunlar ise Anayasada belirtilen konularda her bir kamaranın üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğuyla kabul edilebilir.

3.3.5. Komisyon ve Komiteler

Parlamentoyu oluşturan her iki kamara da en çok yedi komite bulunabilir. Kamaralar ortak komisyon oluşturabilir. Bu tür komisyonlara en önemli örnek; Anayasanın 47. maddesinde geçen Cumhurbaşkanının hastalık nedeniyle devamlı surette görevini yerine getirememesinin tespitine yönelik, Senato ve Millet Meclis'inden eşit sayıda üye ile adli tıp uzmanlarından oluşan komisyondur. Bu komisyon parlamentoya tavsiye niteliğinde görüş sunmaktadır. Komite ve komisyonlar kendi alanlarına giren konularda faaliyet gösterirler. Yetki ve şekil kurallarına ilişkin konular özel bir kanunla belirlenir.

3.4. Parlamento Üyelerinin Statüsü

3.4.1. Hak ve Sorumlulukları

Parlamento üyeleri, kamara çalışmalarına katılmakla yükümlüdürler. Üyeler kamara ve komisyon çalışmalarına mazeretsiz olarak üç defadan fazla devamsızlık yapamazlar. Parlamentoda oylama üyeler tarafından bizzat yerine getirilir. Parlamento üyelerinin üç defadan fazla devamsızlık yapması veya oy hakkını devretmesi Anayasanın vermiş olduğu yetki çerçevesinde kanunla cezalandırılmaktadır.

Parlamento üyeleri parlamento adabı ve “milletvekili ahlakı” kavramlarına aykırı davranmamak zorundadırlar.⁶⁹

3.4.2. Parlamento üyeliği İle Bağdaşmayan İşler

Parlamento üyeleri başka bir temsili organda üye olamazlar. Eğitim, bilim ve diğer yaratıcılık faaliyetleri dışında herhangi bir ücretli görevde bulunamazlar. Ticari kurumlarda yönetim ve denetim kurumlarında görev alamazlar.

⁶⁹ Muammer Polatgil, a.g.t., s. 49.

Bu kuralların ihlali halinde milletvekilinin, Senato veya Millet Meclisi tarafından yetkilerinin sona ermesine karar verilebilmektedir.

3.4.3. Yasama Dokunulmazlığı

Parlamento üyelerinin yasama bağışıklıkları tam olarak mevcut değildir. Yasama bağışıklıkları, parlamento üyelerinin sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı olarak iki başlık altında ele alınabilir. Yasama sorumsuzluğu, üyelerin, yasama çalışmaları sırasındaki oy ve sözlerinden parlamento dışında sorumlu tutulamamaları anlamına gelmektedir. Yasama dokunulmazlığı ise, parlamento üyelerinin yasama çalışmasıyla ilgisi olmayan eylemleri nedeniyle kovuşturmadan bağışık olmaları anlamına gelmektedir. Kazakistan Anayasası yasama dokunulmazlığını düzenlemiş olmasına rağmen yasama sorumsuzluğunu düzenlememiştir. Parlamento üyelerinin, yasama çalışmaları sırasındaki oy ve sözlerinden parlamento dışında sorumlu tutulamamaları genel hükümlere tabidir.⁷⁰

Parlamento üyeleri suçüstü yakalanma ve ağır suç işleme durumları hariç, görev süresince ilgili kamaranın izni olmaksızın gözaltına alınamaz, tutuklanamaz, yargı yoluyla idari cezaya çarptırılmaz ve hakkında ceza kovuşturması yapılamaz. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığının kaldırılmasına Kazakistan Cumhuriyeti Başsavcısının önerisi ile ilgili Millet Meclisi veya Senato karar vermektedir.

3.4.4. Parlamento Üyeliğinin Sona Ermesi

Parlamento üyeliği istifa, fiil ehliyetine sahip olmadığının belirlenmesi, parlamentonun feshedilmesi ve cezai bir hüküm verildiğinde ve daimi ikamet etmek için Kazakistan sınırları dışına çıkıldığında sona erer. Ayrıca üyelikle ile bağdaşmayan bir işle iştigal eden üyelerin üyeliği sona erer.

⁷⁰ Attila Özer, (2008), s. 105.

Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlamasının her hangi bir aşamada reddi halinde bu konunun görüşülmesini isteyen parlamento üyelerinin yetkileri sona ermektedir. Burada tersine bir uygulama kendisini göstermektedir. Bu duruma “suçlamanın geri dönüşümü” diyebiliriz. Kısaca, Cumhurbaşkanı hakkındaki vatana ihanet suçlaması iddiasının kabul edilmemesi, bu iddiayı ortaya atan üyelerin üyeliğini sona erdirmektedir.

3.5. Parlamentonun Feshedilmesi

Kazakistan Cumhurbaşkanı, Anayasanın 63. maddesine göre;

- a) Parlamentonun hükümete güvensizlik oyu vermesi durumunda,
- b) Parlamentonun Başbakan atamasına iki kez karşı çıkması halinde,
- c) Parlamento kamaraları arasında veya parlamento ile devlet iktidarının diğer kolları arasında siyasi kriz çıkması durumunda. parlamentoyu feshedebilir.

Olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumlarında, Cumhurbaşkanının yetki süresinin son altı ayı içinde ve bir önceki parlamento feshini izleyen bir yıl içinde parlamento feshedilemez.

4. Sonuç

Kazakistan’da doğrudan doğruya yürütmenin güçlendirilerek, meclisin rolünün zayıflatılması şeklinde ifade edilebilecek bir sistem uygulanmaktadır. Bu da anayasanın oluşturmayı amaçladığı demokrasiye tehlikeye düşürmektedir. Yürütmenin dengesiz bir şekilde güçlendirilmesi, bazı durumlarda sisteme işlerlik kazandırabilir, ama aynı zamanda sistemin işlerliğini yitirmesine ve tamamen kimlik değiştirerek otoriter hale gelmesine de neden olabilir.

Parlamentonun kanun yapma dışındaki en önemli yetkisi siyasi sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanı sağlık sebebiyle görevden alabilme ve devlete ihanet nedeniyle görevden uzaklaştırabilmesidir. Ancak bu konuda

gerçekleşmesi neredeyse imkansız olan bir azil mekanizması bulunmaktadır. Suçlamanın geri dönüşümü gibi bir düzenlemenin bulunması da herhangi bir iddianın önüne set çekmektedir.

Parlamenter demokrasinin en önemli araçlarından birisi de parlamenter denetimdir. Parlamenter denetim yollarıyla ilgili olarak, Hükümet parlamentonun kuruluşu sırasında ve sonrasında güvenoyu alabilmektedir. Ayrıca parlamento hükümete veya bir bakana güvensizlik duyabilmektedir. Ancak hükümetin güvenoyu alamaması veya hükümete güvensizlik duyulması halinde parlamento seçimlerinin yenilenmesi gibi önemli bir handicap ortaya çıkmaktadır. Bu durum parlamentonun hükümet üzerinde herhangi bir denetim yetkisinin olmadığını açıkça göstermektedir.

Cumhurbaşkanına verilen yasama yetkisi devri ve belirli durumlarda sınırsız denilebilecek her konuda kararname veya kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanınmış olması da hukuk devletinin yerleşmesine engel olabilecek nitelikte yetkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanun, hükümet ve özellikle Cumhurbaşkanlığı endeksli olarak çıkarılabilmektedir. Parlamento üyelerinin teklif vererek kanun çıkarabilmesi daha güç şartlara bağlanmıştır. Özellikle anayasa değişikliği yapmak çok zordur. Cumhurbaşkanının kabul etmediği bir değişikliğinin kabul edilmesi neredeyse imkansızdır.

Kazakistan, Başkanlık Rejimi ile idare edilen bir ülkedir. Ancak, bu çalışmamızda da görüldüğü gibi, bu rejimin temel prensiplerinden ciddi sapmalar olduğu ortaya çıkmaktadır. Kazakistan parlamentosunu işlerken gördüğümüz gibi büyük ölçüde amiyane bir tabirle, yürütme organı, bir başka deyişle devlet başkanı karşısında figüran rolüne bürünmüş ve bir vitrin özelliği taşımaktadır. Parlamento tek partili bir yapıdadır. Çok partili bir siyaset anlayışı sadece parlamento dışında kendisini göstermektedir. Demokratikleşme sürecinde siyasal partilerin rolü çok önemlidir. Parlamentonun etkinliği siyasal partilerin parlamento içinde var olması ve Cumhurbaşkanının tarafsız olması ile mümkün olacak unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler olması gereken demokratik bir yapılanmayı amaçlamaktadır. Ancak unutulmaması gereken en önemli şey, her ülkenin kendine göre bazı özellikler taşımakta olmasıdır. Bu çerçeveden baktığımız takdirde demokratikleşme sürecinin zaman alması doğaldır. SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede bağımsızlığını yeni kazanan devletler, küresel güçler arasında gerçekleşen mücadeleden derin biçimde etkilenmektedir. Güç mücadelesinin ortasında yer alan bir ülkede, iç ve dış dinamikleri dengelemek, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklara sahip bir coğrafyayı kontrol etmek ve tüm bunların yanı sıra geleceği planlamak önemli görülebilecek faaliyetlerdendir. Kazakistan'da gelişmiş ülkelerdeki demokratik yapıyı bir anda istemek büyük bir haksızlık olacaktır. Bu bakımdan 1990'lı yıllarda başlayan demokratikleşme süreci sürekli bir değişim ve gelişim göstermektedir.

Kazakistan ekonomik ve sosyal sorunlara öncelik vererek, ülke ekonomisine istikrar sağlamış, halkın refah seviyesini yükseltmiş ve bunların ötesinde demokrasiyi geliştirip sağlamlaştırma konusunda başarılı adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda hukuk sisteminin yeniden inşası ve reel olarak işleyen bir serbest ekonomi modeli kurulmaya çalışılmaktadır. Son anayasal reform paketi, Kazakistan'ın geleceği için çok isabetli ve büyük bir adım olmuştur.

Kaynakça

- BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı: Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1993.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan: "Kazakistan'da Siyasal Bütünleşme ve Ulus Devlet Olma Süreci", Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, (Edi. Gürsoy, Emine/ ŞAHİN, Erdal), Hollanda, 2002.
- ÇEÇEN, Anıl: Türk Devletleri, 3. baskı, Ankara, 2006.
- EKİCİ, Gökçen: "Kazakistan Seçimleri Refom Beklentilerini Arttırdı", Stratejik Analiz, Eylül 2007.
- EKİCİ, Gökçen: "Orta Asya'da Darbe Rüzgarı ve Kazakistan'ın Durumu", Stratejik Analiz, C. 6, Sayı 62, Haziran 2005.
- EREN, Abdurrahman/ALESKERLİ, Alesker: Yeni Anayasalar-Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri, TİKA, Ankara, 2005.

- GÖMEÇ, Saadettin: Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, 3. baskı, Ankara, 2006, s. 71.
- GÖREN, Zafer: Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 1999
- GÜRBÜZ, Y. Emre: “Kazakistan’da Bir Ulus-Devlet Kurmak”, Praksis, Yaz 2004, s. 191-221
- İSİNA, Almagül, “Kazakistan’da Parlamento Seçimleri” (www.tasam.org.)
- İSİNA, Almagül: “Kazakistan’da Yeni Anayasal Reform Paketi: Başkanlı Parlamenter Rejim”(www.tasam.org)
- KAUSHİK, Devendra: “Orta Asya Cumhuriyetleri: 10 yıllık Bağımsızlık Döneminin Bilançosu”, Avrasya Etüdları 20, Özel Sayı, Yaz 2001.
- Kazakistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1995.
- Kazakistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1998.
- KIRIMLI, Meryem: “Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ya da Bağımsız Kazakistan’ın Yeni Stratejisi”, Avrasya Etüdları, Cilt 2, Sayı 2, 1995, s. 2-12.
- KOZİBAEV, Manas K./ MAJİTOV, Sattar F.: “Kazakistan Cumhuriyeti”, Genel Türk Tarihi (Edit. Hasan Celal Güzel/Alı Birinci), Yeni Türkiye Yayınları.
- NOGAYEVA, Ainur: “Kazakistan’ın Seçimi”, (www.tusam.net)
- ÖZBUDUN, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 8. baskı, Ankara, 2004.
- ÖZER, Attila, Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim, Ankara, 2002.
- ÖZER, Attila: Anayasa Hukuku Genel İlkeler, Geliştirilmiş 2.bası, Ankara, 2005.
- ÖZER, Attila: Türk Devletlerinin Hukuki Yapısı, Birinci Bası, Ankara, 2008.
- ÖZKİŞİ, Mevlüt: “Kazakistan’da Seçim Demokrasisini Güçlendirecek”, Zaman Gazetesi, 14/9/2007.
- POLATGİL, Muammer: Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasal Yapısının İdari Yönden İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 1998.
- SARAY, Mehmet: Kazak Türkleri Tarihi-Kazakların Uyanışı, İstanbul, 1993.
- SEYLEHANOV, Yerbulat: “Kazakistan Yeni Gelişme Aşamasında” (www.baremdergisi.com)
- TAGAYEV, Bahtiyar: Kazakistan’da Yasama ve Yürütme Erki, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2004,

TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 10. Bası, 2005.

VEDEL, Georges: “Temel Hukuki Seçenekler” BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı, Çevirenler: Ergun Özbudun, Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993.

YÜCE, Mehmet: “Kazakistan’da Parlamento Seçimleri Yapıldı”, Önce Vatan Gazetesi, 19/08/2007.

ZORLU, Kürşad: “Kazakistan yine "Nazarbayev" dedi”, Yeni Çağ Gazetesi, 20/08/2007.

İnternet Siteleri

www.kazakhstan.org.tr.

www.tika.gov.tr